

Litteratur og Kritik.

N. Neergaard: Under Junigrundloven. En Fremstilling af det danske Folks politiske Historie fra 1848 til 1866. Første Bind. Kjøbenhavn (P. G. Philipsen) 1892. (972 SS.)

For os af den ældre Slægt, som selv have gennemlevet det Tidsrum, der kan indbefattes under Junigrundlovens Navn, det indholdsrigeste og betydningsfuldeste af vor Historie i de sidste Aarhundreder, synes det endnu at ligge saa vidunderligt nær. Hine atten Aar med deres store ydre Begivenheder og deres stærke indre Brydninger have en Fylde og Interesse, som ikke er fordunklet ved de siden forløbne syvogtyve Aar, ialfald hvad vore indre Forhold angaar, et langt Interregnum, som vel ikke har været uden Værdi for Udviklingen, men som kun altfor meget minder om Israeliternes Vandring i Ørkenen. Saa nær synes os hin Periode, at vi næppe endnu kunne skjønde den at være moden til Historieskriverens Behandling. Paa den anden Side er det en daglig Erfaring, at den yngre Slægt, den, som nu er forrest i Kampen og bærer Tiden, har et paafaldende ringe og ganske overfladisk Kjendskab til, hvad der skete i hine indholdsrige Aar, at den dømmer baade Forhold og Personer ud fra ganske andre Forudsætninger end dem, som da forelaa, at den derved bliver uretsfærdig imod Fortiden og mangler en Betingelse for den rette Forstaaelse af Nutiden. Den, som har Mod og Evne til at tage fat paa den vanskelige Opgave at skrive disse atten Aars indre og ydre Historie, viser derfor baade Ældre og Yngre en Tjeneste og bør paa Forhaand mødes med Paaskjønnelse, naar han da ellers viser en Bestræbelse efter Sandhed og Upartiskhed, naar

han ved Siden af at paapege Fortidens ledende Mænds Feil og Synder, som nu ere ulige lettere at see end dengang, tillige anerkjender deres gode Sider og ærlige Villie til at fremme Folkets og Landets Vel, og naar han, idet han hævder den senere Slægts Ret til nye Synspunkter, dog tillige berigtiger dens Misforstaaelser og minder den om, at den staaer paa Fædrenes Skuldre, bygger videre paa deres Værk.

Vor Litteratur har allerede et Arbeide af denne Art at opvise. Der sigtes ikke herved til J. A. Hansens „Forfatningshistorie“, der er saa fjernt som vel muligt fra at give et sandt eller endog blot anskueligt Billede af det, som den vil skildre. Den er et udpræget Partiskrift, forfattet alene i Partiøiemed af en Mand, der manglede de væsenligste Betingelser for at være Historieskriver, og dens Hovedstof er løsrevne, helt ensidigt udvalgte Brudstykker af Rigsdags- og Rigsraads-Tidenden, i hvilke der findes spredt nogle ganske faa Oplysninger af Værdi om saadanne Ting, som ikke vare vitterlige for Alle. Der menes selvfølgelig Dr. *Alex. Thorsø's* „Kong Frederik den Syvendes Regering“, hvis to anseelige Bind (760 og 1100 Sider) udkom 1884 og 1889. Det er, som alle dets Læsere ville vide, et særdeles fortjenstligt, omhyggeligt og grundigt Arbeide, som paa mange Punkter giver nye og værdifulde Oplysninger. Det er ikke Hensigten her at anstille nogensomhelst Sammenligning imellem det og den Del af Hr. Neergaards Værk, som foreligger afsluttet, eller at afveie det enes Egenskaber imod det andets. Hvis Sligt behøves eller er til nogen Nytte, maa det overlades til Andre. Her vil det være tilstrækkeligt at sige, at skjøndt de to Bøger i det Væsenlige omfatte det samme Tidsrum — thi Aarene fra 1863 til 1866 høre dog, skjøndt under en anden Monark, nærmest endnu til Frederik VII's Periode — og skildre de samme Begivenheder, er der dog i Planen og Anlægget en vis Forskjel. Dr. Thorsø dvæler fortrinsvis ved den militære og diplomatiske Historie, men glider lettere hen over den Del af den indre Politik, som ikke direkte knytter sig til Forholdet ligeoverfor Udlandet og Spørgsmaalene om Monarkiets Organisation; han forbigaaer eller overspringer den ikke paa nogen Maade, men

han lader den træde mere i Baggrunden. Hos Neergaard er, som allerede Titelen tilkjendegiver, netop den indre Politik, Grundlovens Tilblivelse og den konstitutionelle Udvikling, Hovedsagen, og de ydre Begivenheder, om man kan kalde dem saa, danne kun den Baggrund, paa hvilken Hovedhandlingen maa sees for ret at forstaaes, omend Sagens Natur medfører, at der maa skjænkes dem udførlig Omtale og grundig Prøvelse. Han giver en virkelig Forfatningshistorie.

Hr. Neergaard er, som bekjendt, en udpræget Tilhænger af Venstre, det forhandlende Venstre. Hans hele offentlige Virksomhed, som Udgever af „Tilskueren“, som Folkethingsmand, en af Ordførerne for Finantsudvalget og senest som Redaktør af et jydsk Dagblad, bærer uforbeholdent Partiets Farver. Det vilde være unaturligt, om disse Sympathier ikke gave sig tilkjende i en Skildring af de politiske Brydninger, i hvilke Partiforskjellen, om end med mange Svingninger og forbigaaende Tilnærmelser af Modsætningerne, gjorde sig saa stærkt gjældende. Men det bør strax og fuldt anerkjendes, at der ikke herved gjøres noget Skaar i den Bestræbelse efter til alle Sider at finde Sandheden og yde Retfærdighed, som er Værkets gennemgaaende Træk. Dette gjør det muligt for mig, som ikke er og aldrig kan blive nogen Tilhænger af Venstre, hverken det radikale eller det forhandlende, at gaa ind paa en udførligere Omtale af det dygtige, ikke hidtil tilstrækkeligt paaagtede og endnu for lidet kjendte Værk. Der er selvfølgelig mange Punkter, paa hvilke min Dom og min Opfattelse afvige fra hans, men der er intet, paa hvilket jeg troer at kunne bebreide ham Ubillighed eller Uretfærdighed, og der er mange, hvor jeg med Paaskjønnelse maa anerkjende hans fordomsfrie Bedømmelse af politiske Modstandere og hans uforbeholdne Optræden imod Misforstaaelser og Forvanskninger. Efter det Sted, hvor denne Anmeldelse fremkommer, bør jeg føie til, at jeg ikke tør vove mig ind paa nogen egenlig historisk Kritik, der ligger udenfor min Evne, og hvortil jeg savner Betingelserne, ikke mindst Tiden og Materialet. Det er som gammel Politiker, som Deltager i de fleste af disse Aars politiske Bevægelser, *quorum pars exigua fui*, at jeg ønskede at

yde mit Bidrag til at vække den Opmærksomhed for Bogen, som den i saa høi Grad fortjener.

Det bør da først fremhæves, at der bag denne Fremstilling af det danske Folks indre og ydre politiske Historie i Aarhundredets to indholdsrigeste Decennier ligger et ligesaa omfattende som omhyggeligt og grundigt Studium. Forfatteren har med en beundringsværdig Flid gjenempløiet det store Materiale, som er opbevaret i Rigsdagstidenden, i Datidens Blade og Flyveskrifter, hvor Avnerne have været mange og Kornene faa, men fundne med sikker Haand og vel benyttede. Vor egen allerede ikke ganske ringe Memoire-Litteratur fra den Tid har han selvfølgelig skjænket sin fulde Opmærksomhed, saasnart de stode til hans Raadighed; exempelvis kan nævnes, at C. E. Bardenfleths „Livserindringer“, som udkom i 1890 og derfor ikke kunde benyttes af ham ved Skildringen af Frederik VII's Liv som Kronprinds, ved Omtalen af hans mærkelige Brev til Kongen af 6te Febr. 1847 og af selve Martsdagens Begivenheder, hvor de vilde have været af største Nytte, senere faae deres Plads blandt hans Kilder. De forskjellige tyske Værker af mere eller mindre slesvigholstensk Farve ere flittig raadspurgte, blandt dem Hertug Ernst af Coburg-Gothas saa særdeles karakteristiske Memoirer, der indeholde en Rigdom af ikke hidtil kjendte, ialfald ikke i denne Udstrækning og med en saadan Authenticitet kjendte, Oplysninger til Tidens Historie, som den udviklede sig bag Kulisserne. Men vigtigere end alt dette har det været for Forfatteren, at der med en paaskjønnelsesværdig Liberalitet har været aabnet ham Adgang saavel til Udenrigsministeriets Arkiv af danske og fremmede Aktstykker som til Rigsarkivets Samlinger af høist interessante Optegnelser fra Samtidige. Den er benyttet, ikke alene paa en forstandig Maade til at sprede Lys over Begivenhederne, men tillige med en Smag og Discretion i Formen, som ikke er ganske almindelig og derfor har Krav paa at fremhæves.

For at forklare den nationale Opvækkelse i 1848 og give Junigrundlovens Genesis har det været nødvendigt for Forfatteren at gaa tilbage til Christian VIII's Thronbestigelse.

Omtrent Halvdelen af Bogen (c. 450 Sider) gaaer med, førend vi virkelig ere komne „under Junigrundloven“, og deraf igjen den største Part, inden vi naa Valgene til den grundlovgivende Rigsforsamling. Det maa indrømmes, at det ikke godt kunde være anderledes, hvis der virkelig skulde gives et anskueligt og forstaaeligt Billede, men det turde dog være, at der i dette Afsnit er anlagt en noget for stor Maalestok, som let kan skræmme Læsere, der hige efter at komme til det egenlige Thema. I sin Helhed er den givne Fremstilling af de Begivenheder, der danne Indledningen til og betinge Forstaaelsen af, hvad der foregik i 1848 og de følgende Aar, baade fyldig og sand, ligesom den er skreven med en velgjørende Varme. Intet væsenligt Moment er forbigaaet eller stillet i for svagt Lys, og hvad enten Forfatteren skildrer den slesvigholstenske Bevægelse, der voxede sig stærk ved den danske Regerings Feil og næsten ubegribelige Sorgløshed, eller de indre Frihedsrørelser, lægger han et solidt Fundament for sin Hovedopgaves Løsning. Der er i dette Afsnit Intet af Betydning at rette eller tilføie, og heller ikke er der Andet end Anerkjendelse at udtale om den Dom, som han fælder over Datidens ledende Personligheder, og den Karakteristik, han giver af dem. En lille Bemærkning kan jeg dog ikke tilbageholde om Orla Lehmann, eller rettere om en Yttring af ham, som Forfatteren citerer. Lehmann var Personifikationen af den ideale Stræben paa Frihedens, Nationalitetens og Skandinavismens Omraade, som i faa Aar voxede op til at blive saagodtsom hele Folkets aandelige Eie; der udstraalede fra ham en smittende Begeistring, som henrev Alle, og hvad hans fødte Modstander og Rival, M. A. Goldschmidt, siger om ham i sine Livserindringer (S. 357): „Orla Lehmann var virkelig i poetisk-politiske Øieblikke som en Frihedens Brudgom“, gjælder ikke mindre om ham, naar han stod som Nationalitetens, den nordiske Nationalitets, Talsmand. Ingen herhjemme har vel naaet ham i Evnen til under stærke Bevægelser at give Øieblikkets bruisende Stemninger et klart og veltalende Udtryk, og hvad enten han tyede til det levende Ord, der fra hans Læber og med hans hele personlige Fremtræden fik en uimodstaaelig

Magt, eller han kaldte sin Pen til at tjene Tanken, var hans Geni som Improvisator lige stort. Men med denne sjeldne Evne var ogsaa forenet dens Skyggeside, Tilbøieligheden til under Improvisationen at bænytte farlige Udtryk, der siden i rolige Tider kunde vende sig imod ham og hans Sag. „Fortvivlelsens Selvhjælp“ i Marts 1848, de „ret gode Efterretninger“ ved Hjemkomsten fra Udlandet senere paa Aaret, Yttringen i 1863 om, at Regeringen havde „fremkaldt Krisen med velberaad Hu“, ere Exempler derpaa. Et uforsigtigt Udtryk af ham fra Tiden før 1848 er ved Forvanskninger blevet fordreiet til dette, at „det med blodige Striber skal skrives paa Slesvigernes Ryg, at de ere danske“, og saaledes lever det endnu i Traditionen, ikke blot hos Slesvigholstenere og Tydskere, men desværre ogsaa i visse danske Kredse. Forfatteren, der ikke deler denne Misforstaaelse, citerer (S. 23) korrekt det Udtryk, som Lehmann virkelig brugte i sin Tale paa Skydebanen den 28de Mai 1842 (den er fuldstændig trykt i hans efterladte Skrifter, IV, S. 261—67), men undlader at give en Forklaring, som er nødvendig til dens rette Forstaaelse, men som han mulig ikke har kjendt. „Deutsche Vierteljahrsschrift“ havde kort i Forvejen indeholdt en Artikel med Titelen „Deutschland, das Meer und Dänemark“, der forlangte Danmarks Optagelse i Tydskland som Vasalstat og sammenfattede sin Tendents i de Ord: „Dänemark soll wollen“; „Fædrelandet“ havde bragt en udførlig Gjendrivelse af denne udfordrende og krænkende Artikel, og dette var dengang i Alles friske Erindring. Det er paa denne Baggrund, at man maa opfatte Lehmanns Ord, der lød saaledes: „Derfor forstaa vi ved Danmark alt Land mellem Øresund og Eideren og ere rede til at forsvare vort gamle Dannevirke baade mod Nordalbingiernes høiforræderske Skraal og mod alle tydske Fuglefængeres søsyge Erobringslyst. Og skulde det gjøres fornødent, da ville vi med Sværdet skrive paa deres Ryg det blodige Bevis for den Sandhed: Danmark vil ikke.“ At der var „dansk Chauvinisme“ i denne Vending, lader sig ikke nægte, men det bør dog ikke glemmes, at den var Svar paa Tiltale, en Retorsion mod tydsk Anmasselse.

Orla Lehmann var jo ogsaa Koncipisten af det Svar, som den 24de Marts 1848 blev givet til den slesvigholstenske Deputation. Ligesom hans Ansvar for „Fortvivlelsens Selvhjælp“ dækkes ved, at han havde Kjøbenhavns besindige Borgerrepræsentantskab og endnu besindigere Magistrat til solidariske Medunderskrivere, hele Nationen saa at sige til Medskyldig, saaledes var jo Svaret af 24de Marts tiltraadt, ikke alene af Kongen, men ogsaa af det lige dannede Martsministeriums konservative Elementer: A. W. Moltke, Bardenfleth, Bluhme. Forfatteren har fuldkomment Ret, naar han (Side 170 ff.) udvikler, at Svaret indeholdt et afgjort Brud med de Tilsagn, som baade Christian VIII og Frederik VII kort i Forveien havde givet om at ville bevare Forbindelsen mellem Slesvig og Holsten, at det derfor beredte os store Vanskeligheder i Udlandet, og at det med Held blev benyttet af vore Modstandere som et revolutionært Skridt, der retfærdiggjorde — om end *ex post facto* — Oprøret i Hertugdømmerne. Heller ikke kan det bestrides, at det i Svaret givne Program: Danmark til Eideren i Modsætning til et autonomt Holsten, senere viste sig ikke at kunne realiseres. Han synes mindre at have Blik for den Side af Sagen, at om end dette Brud med Fortiden havde sin Betænkelighed ligeoverfor Udlandet, som forøvrigt paa det Tidspunkt befandt sig i en almindelig Oplosningstilstand, i hvilken Alt ramlode sammen, saa var det en absolut Nødvendighed under de givne Forhold for at samle det danske Folks Kræfter og vække dets begejstrede Villie til den svære Kamp, som utvivlsomt forestod. I Skildringen af, hvorledes Martsministeriet blev til — en Skildring, der som berørt kunde have været beriget med adskillige Træk, hvis Bardenfleths Erindringer dengang havde været trykte —, dvæler Forfatteren med Føie ved den Episode, da der efter Bardenfleths mislykkede Forsøg paa at danne en Regering tænktes paa en „provisorisk Regeringskommission“, bestaaende af Bang, Carl Plessen og Bardenfleth, altsaa tre Modstandere af det Eider-Program, der var vedtaget i Kasino-Møderne og var hele Folkebevægelsens fælles Løsen; dens foreløbige Løsning var dog betinget af, at Oppositionens Hovedledere underskrev en

Erklæring, hvorved de godkjendte denne Ordning, og Monrad og Hvidt paatog sig at skaffe en saadan. Medens de vare borte, søgte Tillisch og Oxholm at formaa Kongen til at sammensætte et Ministerium af Carl Moltke, A. W. Moltke, Bluhme, Bardenfleth og General Schøller, altsaa politisk talt nærmest en Rekonstruktion af den nys afskedigede Regering. Bang gik da til J. F. Schouw i Professorboligen i Botanisk Have for at faae den Erklæring, paa hvilken man ventede, og han fik den, skjøndt med nogen Vanskelighed, især fra Lehmanns Side. Var det blevet staaende herved, vilde Oppositionens Førere have diskrediteret sig selv i allerhøieste Grad, de vilde, uden at nogensomhelst Forklaring kunde have retfærdiggjort dem, have svigtet den Fane, som de selv havde plantet, og Følgen vilde være bleven, enten at den hele Folkebevægelse var sunken sammen i Afmagt og Hjælpeløshed, eller at Harmen havde ført til den virkelige Revolution, hvorom der hidtil kun var talt. Om Lunde og J. C. Jacobsen havde Ret, naar de indfandt sig hos Schouw og bebudede det sidste Alternativ som det sandsynlige, er maaskee tvivlsomt, men en af Delene maatte nødvendigst skee. Hvordan det da var gaaet med den nationale Sag, lader sig ikke beregne, men en Junigrundlov vilde ialfald saa ikke være fremgaaet af Martsdagene, thi den vilde have været umulig uden den nationale Begeistring og uden Kampen med Oprøret. Prinsen af Noers Brev og den slesvigholstenske Deputations Ankomst havde imidlertid sat Kongen i den stærkeste Bevægelse og gjort det klart for hans Raadgivere, at om en provisorisk Regeringskommission som den paatænkte eller om en Rekonstruktion af det gamle Ministerium kunde der nu slet ikke være Tale, og Følgen blev, at de national-liberale Ledere atter kaldtes til Slottet, og ved A. W. Moltkes fortjenstfulde Medvirkning dannedes da Martsministeriet. Det Svar, som det umiddelbart efter skulde give til Deputationen, kunde efter alt dette ikke blive anderledes, end det var. Det var mindre Personernes Villie end Forholdenes Magt, som dikterede det, og der maatte sees bort fra de ydre Farer for at møde de indre. Noget Haab turde

der ogsaa knyttes til Fremtiden, thi, som Prindsen af Noer skrev: „jetzt ist Alles auf der Wippe“.

Imod Eiderprogrammet, tidligt med stærk Betonning af Slesvigs „Selvstændighed“, bryder sig i 1848 Tanken om Slesvigs Deling som en endelig Løsning af det indviklede slesvigholstenske Spørgsmaal. Den Fremstilling, som Hr. Neergaard giver af Delingstankens vekslede Skjæbner, er særdeles livlig og anskuelig. Fra ingen af Siderne betragtedes den som et i og for sig tiltalende og ønskeligt Maal — det skulde da herhjemme være af en ganske lille Kreds, nærmest repræsenteret af nu afdøde Geheimeraad Andræ og hans Svoger H. E. Schack —, men den Part, som Lykken i hvert enkelt Øjeblik gik imod, hældede dog til den som et mindre Onde. Allerede sidst i Marts 1848 udsendte den oprørske provisoriske Regering i Kiel en Proklamation til det danske Folk, hvori den erklærede ikke at ville hindre Nordslesvigs Indlemmelse i Danmark, hvis Befolkningen udtalte sig derfor — vistnok den første Antydning af den Folkeafstemning, som siden ved Pragfredens Art. 5 fik sit folkeretlige Udtryk, uden derfor dog at blive gennemført. Men det varede ikke længe, førend Oprørsregeringen, da Lykken syntes at tilsmile den, optraadte med største Eftertryk imod sit eget Tilbud og imod det anførte netop de samme Grunde, som siden under Forhandlingerne om Fred eller Vaabenstilstand bleve gjorte gjældende fra dansk Side. Det var udefra, at Slesvigs Deling blev anbefalet de stridende Parter i det danske Monarki. I Mai 1848 var det den preussiske Gesandt i London, Bunsen, som paa Preussens og Forbundets Vegne gjorde Forslag herom med en Delingslinie lige Nord for Flensborg og Tønder, Sydslesvig indlemmet i Holsten, optaget i det tyske Forbund og kun i Personalunion med Danmark, Nordslesvig „inkorporeret“ i Kongeriget, men dog som eget Hertugdømme og med en den tyske Nationalitet garanterende Forfatning. England, eller rettere Lord Palmerston, sluttede sig hertil, og han blev snart den, som stærkest drev paa Delingen; Delingslinien vilde han have dragen, ikke ved Folkeafstemning, men ved diplomatiske Forhandlinger, og den Grændse, han nærmest anbefalede, var

fra Flensborg til et Punkt paa Vestkysten omtrent udfør Før. Han fandt Støtte hos Czar Nicolaus, hvis Indflydelse paa det europæiske Fastlands Politik atter begyndte at gjøre sig gjældende efter Rystelserne i Marts, og selv Sverig-Norge, der i Principet havde tiltraadt Eiderprogrammet, raadede indtrængende Danmark til ikke at afvise Delingen. I Kongeriget ikke mindre end i Slesvig mødte Tanken imidlertid den mest afgjorte Modstand. I „Fædrelandet“ for den 23de Juni 1848 optoges en Artikel under Mærket A. B. ¹⁾, hvori Eiderprogrammet vel fremdeles fastholdes som det principielt rigtige og statsretligt begrundede, men erkjendtes, at dets Gjennemførelse ligeoverfor Europas Modstand vilde være en Umulighed, og at Danmark, naar Valget blev stillet mellem Slesvigs Selvstændighed og en Deling, burde vælge det sidste som det mindst farlige Alternativ; den Linie, som her antydedes, og som senere fik høiere Autoritet, var Slien-Husum. En sand Storm af Uvillie reiste sig imod denne Artikel. Fra Slesvig protesteredes der i 12 Adresser, som udtalte sig for en saa stor Selvstændighed, som kunde forenes med Slesvigs Stilling som uadskillelig Del af det danske Monarki. I Kongeriget krævede en Adresse med over 26,000 Underskrifter, et for den Tid overordenligt stort Antal, „det udelte Slesvigs uadskillelige Forbindelse med Danmark“. Forf. gjør den meget rigtige Bemærkning, at Modstanden var stærkest hos de foreløbigt til Siden skudte, men ingeniunde overvundne Tilhængere af Helstaten, som haabede og næsten følte sig sikke paa, at naar Delingen blev forhindret, maatte Forholdenes Udvikling med uimodstaaelig Magt føre Landet til det Maal, som de ønskede. Frederik VII, som aldrig havde havt nogen Sympathi for Delingen ²⁾, gjentog i September ved Revuen paa Lerbæk Mark

¹⁾ Daværende Kontorchef, senere Jernbanedirektør Viggo Rothe har i sine Livserindringer S. 151 navngivet sig som denne Artikels Forfatter og derved stadfæstet en almindelig Formodning. Da Bogen er trykt som Manuskript for Venner, har Hr. Neergaard formodenlig været ubekjendt hermed.

²⁾ Hvor udpræget Kongens Stemning baade da og senere var paa dette Punkt, fremgaaer af et interessant Aktstykke, som

Ordene i H. P. Holsts Sang: „Det skal ei skee!“ — I Martsministeriet var Stemningen delt; de konservative Elementer vare inod et saadant Kompromis, medens de Medlemmer, som saae Sagen mere fra det dansk-nationale end fra Traktaternes Standpunkt — altsaa Lehmann, Monrad, Hvidt og Knuth —, vare stemte for at bøie sig, og Tscherning, der vel i Principet havde meget vægtigere Indvendinger imod Delingen end de øvrige Ministre, hældede til samme Side, „fordi hans Pessimisme gjorde ham tilbøielig til at gaa ind selv paa en i hans Øine slet Løsning, naar der dog ved den reddedes Noget“. Krisen kom, da Lord Palmerston efter Malmø-Vaabensstilstandens Afslutning bestemt formulerede et Delingsforslag som Fredsbasis, og da Grev Knuth, Udenrigsministeren, og Grev Reventlow, vor Gesandt i London, skulde udarbeide Instruktionerne for vore Underhandlere. Udkastet stillede Slesvigs Selvstændighed i første Række, men bemyndigede til, hvis den ikke kunde gennemføres, at optage Delingen med Linien Slesvig-Husum. Den 7de November resolverede Kong Frederik VII, at dette ikke maatte skee uden hans særlige Tilladelse, og den 11te November afgik som Følge heraf Martsministeriet.

I Virkeligheden var Delingstanken hermed definitivt fjernet. Skulde den have været realiseret, saa var dette Øieblikket; her var, kan man kalde det, dens „psykologiske Moment“. Greben dengang, kunde den maaskee have været gennemført og maaskee have ledet til en Ordning af Monarkiet, som havde forhindret de sørgelige Begivenheder i 1864. Kongen og Folket, baade de danske Slesvigere og de Danske i Kongeriget, vare imidlertid som sagt enige om at modsætte sig den. Naar Delingstanken senere blev ved at dukke frem, naar den i og udenfor Regeringen vedblev at have Talsmænd, naar f. Ex. Madvig under Fredsforhandlingerne i Sommeren 1850 og atter nogle faa Maaneder før Januar-Kundgjørelsen slog paa denne

ikke tidligere har været trykt, en Skrivelse af 9de Dec. 1849, som var bestemt til de danske Underhandlere i Berlin. Den er (S. 460) meddelt efter A. W. Scheels efterladte Papirer, der opbevares i Rigsarkivet.

Stræng, saa er dette ganske forklarligt, men den ene Lok, som Lykken efter Ordsproget bærer i Panden, var ikke greben under den eneste Situation, hvor den kunde have været holdt fast, og det var i Efteraaret 1848. I Løbet af faa Aar havde Alt forandret sig, mindre endda i vort eget Land end i den store Verden udenfor os, af hvilken vi mere og mere atter bleve afhængige, og det var blevet for silde.

Forfatteren afholder sig fra at fælde nogen Dom herover, han udtaler sig ikke om, hvad det vilde have været rigtigt at gjøre, og heri handler han sikkert ret. Det er et overordenligt vanskeligt Spørgsmaal at besvare, om en Deling af Slesvig dengang og under de daværende Forhold vilde have været det danske Danmarks Frelse, eller om den ikke ad andre Veie, men ligesaa sikkert og med ligesaa uimodstaaelig Magt, vilde have ført os derhen, hvorhen vi ikke vilde og ikke ville gaa, eller til noget endnu Værre end det, der timedes os i 1864. Efter Monarkiets Sprængning, efter de tyske Landes Erobring af en fremmed Magt betyder Slesvigs Deling det Samme som et anerkjendt national-dansk Enheds-Rige, samlet under een Forfatning, med eet Sprog, med fælles national Sympathi, frigjort for al fremmed Indflydelse. Men Slesvigs Deling med Bevarelse af Monarkiet, hvad enten dette nu fik en føderativ Ordning eller kom til at bestaa af en dansk og en tysk Del, alene sammenknyttede ved en Personal-Union, vilde have været noget ganske Andet, en vedvarende Fare for nye nationale og politiske Kampe — ikke mindst hvis den danske Part af Slesvig skulde have bevaret nogen provindsiel Selvstændighed — og tillige en Fare for hele Monarkiets Inddragning i den Hvirvel, som har omskabt det tyske Forbund til det tyske Rige. Det, som bandt Danmarks Hænder under hele Krisen, var jo dette, at det ikke kunde og ikke turde — ikke mindre for Kronens og Landets Skyld end af Hensyn til Udlandet — afstaa, udskille, helt opgive nogen Del af Riget. Havde det været tænkeligt, at den danske Konge kunde tilbyde Preussen Holsten og Lauborg, og at Preussen kunde have modtaget det, vilde det ikke have været vanskeligt at realisere Eiderprogrammet, end-

mindre at opnaa en i alle Maader nationalt tilfredsstillende Deling af Slesvig. Men dette var jo netop aldeles utænkeligt, en politisk Umulighed. Riget fra Øresund til Elben var det faktisk Bestaaende, det alene af Europa Anerkjendte. Monarkiets Integritet var, allerede førend det med klare Ord blev udtalt i Londonerprotokollen af 2den Aug. 1850 og i Londonertraktaten af 8de Mai 1852, en Paragraf i den europæiske Folkeret, en Faktor i den europæiske Ligevægt¹⁾, og under Byrden af denne Alt overveiende Grundsætning maatte og skulde der arbeides fremad — for saa at see den, efter alle de tunge Offre, der vare bragte paa dens Alter, svigte i det afgjørende Øieblik og blive given til Pris af de Magter, som vare gaaede i Borgen for den.

Vi ere paa dette Punkt naaede til den grundlovgivende Rigsforsamling og dens Værk. I sin Indledning har Forfatteren givet en i det Hele korrekt og fyldig Skildring af Liberalismens Udvikling, af Bondebevægelsen og af den store Indflydelse, som den nationale Reising kom til at udøve paa Frihedsspørgsmaalet. Han gjengiver klart og anskueligt de afvigende Opfattelser, som før og under Valgene i 1848²⁾ gjorde sig gjældende fra de forskjellige Sider: de Moderate med Universitets-Komiteen, de Radikale, hvem Bondevennerne stode nær, med Hippodrommøderne, de Konservative væsen-

¹⁾ Ordene i Traktaten ere: „I Betragtning af, at Opretholdelsen af det danske Monarkis Integritet, som knyttet til den europæiske Ligevægts almindelige Interesser, er i høi Grad vigtig for Fredens Bevaring . . .“

²⁾ Leilighedsvis kan her bemærkes, at Forfatteren tager feil, naar han blandt Medlemmerne af den Ottemands-Komitee, som fra et liberalt Standpunkt bekæmpede Bondevennerne i Østifterne, ved Siden af J. C. Drewsen og N. F. Jespersen nævner Geheimarkivar Wegener (S. 306). Denne, der kun nødigt modtog Kongevalg, har — jeg har den nys Afdødes skriftlige Erklæring derom — ikke deltaget, hverken dengang eller senere, i politiske Agitationer. Det maa have været hans Broder Johan Wegener, Præsten i Halsted, som deltog aktivt i Politiken og antoges for at være Forfatteren til de mest bemærkede ledende Artikler i „Loll.-Falst. Stiftstid.“.

ligt i Haandværkerforeningen. De to store Spørgsmaal, som dengang navnlig bragte Lidenskab i Sindene: Kongevalgene og det suspensive Veto, og de Forsyndelser imod sund Sands, hvortil Lidenskabeligheden førte, faae fra hans Haand en baade klar og upartisk Behandling. Den hele Tidsaand med dens barnlige Uerfarenhed, barnlige Tillid og ofte barnagtige Ilterhed, men ogsaa med dens Begeistring og dens Tro paa Idealerne, kommer fuldt til sin Ret. Ikke mindre heldig har Forfatteren været med de Karakteristiker af ledende Personligheder, som han her og paa andre Steder af Bogen har givet; med en Sikkerhed, som er overraskende hos en Mand, der ikke selv har gennemlevet hine svundne Tider og seet dens Mænd optræde, har han fundet deres Eiendommeligheder og i det Hele særdeles træffende skildret Karakteren af den Indflydelse, de udøvede. Ogsaa her er Bestræbelsen efter Upartiskhed umiskjendelig, og det maa vel endog siges, at virkelig Upartiskhed er opnaaet. Ligesom han har givet et godt Billede af Frederik VII ved hans Thronbestigelse — Bardenfleths Bog kunde ogsaa her have beriget ham med adskillige Træk og givet ham yderligere Autoritet for sin Opfattelse —, saaledes skildrer han senere ligesaa livligt som træffende Monrad, Hall, Tscherning, Balth. Christensen og J. A. Hansen i deres indbyrdes Modsætning, A. S. Ørsted, Sponneck, General Hansen, Fenger, Bluhme, Spandet o. s. v. Det kan tilføies, at de 12 Portræter, som ledsage det første Bind, og som venteligt ville blive fulgte af flere, ere ualmindeligt heldige og stemme fortræffeligt med de Pennetegninger, der ere givne af disse Personer.

Forhandlingerne paa den grundlovgivende Rigsforsamling, der saa let kunde have fristet til en trættende Brede, ere behandlede paa en Maade, som giver alt det Væsenlige uden at tabe sig i Enkeltheder. Det erkjendes i Bogen, hvad der da heller ikke er mere end simpel Retfærdighed, men hvad der kun altfor ofte af Partihensyn er fordulgt eller benægtet, at Grundloven, saaledes som den var forelagt i det første Udkast, og saaledes som den blev i den endelige Affattelse, ikke skyldtes det lige vaagnende, endnu neppe selvbevidste og slet ikke organiserede Demokrati, væsenligt repræsenteret af Bondeven-

nerne, men Middelklasserne og Embedsstanden, hos hvilke de liberale Ideer havde fæstet Rod og taget Væxt, altsaa det „Bourgeoisi“ og „Bureaukrati“, der snart blev Gjenstand for saa bittre og hadefulde Angreb fra det med Magt udrustede Demokrati. Der kunde, hvor selve Debatten om Udkastet behandles, have været ydet en noget større Anerkjendelse til Krieger, Grundlovsudvalgets Ordfører, som med en saa mærkkelig Modenhed og med et saa stort Talent værgede de sunde konstitutionelle Grundsætninger imod baade Modstandere og farlige Venner, og Martin Hammerich havde havt Krav paa at mindes for sine Fortjenester af Grundlovens gode Sprog og lødige danske Udtryk for Ting, som hidtil kun havde været kjendte i franske eller engelske Klæder. Men det er ikke saa uforstaaeligt, at for Forfatteren har Hovedsagen været og Hovedinteressen samlet sig om Kampen for og imod den almindelige Valgret. Her ligger Junigrundlovens politiske Tyngdepunkt, dens sande demokratiske Element, og det er naturligt, at en Venstremand fortrinsvis beskæftiger sig med dette Spørgsmaal, som jo ogsaa i Virkeligheden optog det Meste af Tiden og af Kræfterne. Novemberministeriet tog, skjøndt af en afgjort stærkere konservativ Farve, Grundlovsudkastet i Arv fra sin Forgænger og kunde efter hele Situationen ikke gjøre Andet. Men fuld Sympathi havde det ikke for det, og alt som i Vinterens Løb Opbrusningen over hele Europa lagde sig, og Reaktionen gjorde sig gjældende, kom der nogen Usikkerhed ind i Ministeriets Holdning, og endnu større var den Tvivl og Mistænksomhed, som herved vakte, navnlig hos Venstre. Indenrigsminister P. G. Bang, Partiets Ven og Støtte paa Landboreformernes Omraade, havde udtalt sig paa en Maade, som ikke gav nogen Tryghed. Det kritiske Øieblik var den 30te April, da Andræs Forslag om et Ectkammer med dobbelte Valg, efter at Afstemningen over en hel Række (37) Ændringsforslag havde markeret de enkelte Grupperes Stilling og Styrke, var forkastet med 112 St. imod 28, og da der kun stod tilbage to Muligheder: Udvalgets Fler-talsforslag, som var tiltraadt af Venstre og Centrum, og som temmelig nøie stemte med Udkastet, og det Bruun-Jespersen-

ske Forslag. Da Kultusminister Madvig paa dette Standpunkt i Regeringens Navn erklærede sig for det sidstnævnte og lovede at ville indstille det til Stadfæstelse, hvis det vedtoges med ikke ringe Flertal, men udtalte sine store Betænkeligheder ved Udvalgsflertallets Forslag, vakte dette den største Bevægelse i Forsamlingen og den mest levende Harme hos Venstre, mindre maaskee af Realitetsgrunde — thi Forskjellen var egentlig ikke stor — end i Betragtning af Motiveringen; de skarpeste Angreb rettedes imod Ministeriet, der endog sigtedes ikke utydeligt for politisk Uredelighed. Det Bruun-Jespersen-ske Forslag vedtoges vel, men kun med 68 St. imod 66. Dette var imidlertid ikke den endelige Behandling, og førend denne kom, havde Venstre i al Stilhed slugt sin Harme og sine stærke Ord og besluttet at kaste sine Stemmer over paa den seirende Side for derved at sikre Grundlovens Gjennemførelse. Det var baade en klog og en patriotisk Handling, og det vilde have været ønskeligt, om senere Dages Venstre havde ladet sig belære af denne kloge Patriotisme. Det dramatiske Optrin den 7de Mai er livligt fortalt. Balthazar Christensen — det har sikkert været hans Livs stolteste og lykkeligste Øieblik — tog Ordet for at forkynde den i Partiet fattede, men strengt hemmeligholdte Beslutning og tiltræde det vedtagne Repræsentationsforslag, med hvilket Alt i Alt „Demokratiet og Folket ret vel kunde hjælpe sig“. Ogsaa den Glæde og det Bifald, som hilsede denne Erklæring, vidner om Tidens Barnlighed. „Stemningen var saa bevæget, at det kun blev betragtet som naturligt og smukt, da Centrumsmanden, Oliemøller Schytte, efterat Christensen havde endt sin Tale, faldt ham om Halsen og kyssede ham til Tak.“ Det var den danske Udgave af det historiske *baiser Lamourette*, heldigvis ikke fulgt af den franske Originals blodige Efterspil. Hermed var Sagen klar, Forslaget vedtoges med 127 St. imod 3, og den 25de Mai vedtoges selve Grundloven med 125 Stemmer imod 4. Fra Niendedagen derefter¹⁾ befinde vi os „under Junigrundloven“.

¹⁾ Forf. omtaler ikke og har vel altsaa ikke vidst, hvad der dog

Et Par Bemærkninger i dette Afsnit fortjene at fremhæves. Ved Omtalen af den Forsigtighed og Tilbageholdenhed, som den grundlovgivende Rigsforsamling viste ligeoverfor den udenrigske Politik, og dens Sky for at lade det komme til aaben Konflikt hedder det: „Med et Blik for de europæiske Bevægelers Betydning, ogsaa for Udviklingen af Danmarks indre Forhold, og en Respekt for politiske Magtfaktorer, som desværre ikke har hørt til de dagligdags Ting i dansk Politik, forstod Forsamlingens Venstre, at det, saaledes som Forholdene i Øieblikket stode i Europa, var den ubetinget svageste Part, selv om det skulde kunne lykkes det at faae Flertal mod Regeringen indenfor Rigsforsamlingen.“ Bemærkningen er vistnok tænkt at skulle have mere end een Adresse, men det formindsker ikke dens Vægt. Kort efter citeres nogle Ord af Formanden, J. F. Schouw, da han formanede Medlemmerne til at undgaa unyttig Talen og trættende Vidtløftighed, særlig „lange Indledninger, det være sig nu af historisk eller filosofisk Indhold, eller som blot bestaa deri, at Taleren angiver, hvad han ikke vil tale om, og hvorfor han ikke vil tale derom“. Og derefter: „det vilde maaskee ogsaa kunne hjælpe noget, ifald de Talere, der, siden de engang have reist sig, ville ytre Noget, hellere vilde undlade dette, thi naar de ikke finde det, som de anføre, saa vigtigt, at de alene derfor ville reise sig, saa vil man vel kunne undvære det.“ Gid Formændene i Rigsdagens to Afdelinger, navnlig i Folkethinget, jævnligt vilde gjentage denne Formaning og sørge for, at den blev fulgt!

Medens Grundloven forhandlede i Rigsforsamlingen, bestod Malmø-Vaabensstilstanden af 26de Aug. 1848. Dens Tilblivelse var ligesaa eiendommelig som dens senere Skjæbne. Den første Overenskomst af 2den Juli, sluttet imellem Danmark

er en Kjendsgjerning, at Frederik VII i det afgjorende Statsraad gjorde Modstand, førend han underskrev Grundloven. Han udtalte Tvivl om, at en saadan Forfatning vilde være til Gavn for Danmarks Rige, og Ministrene maatte gjøre ham indtrængende Forestillinger, inden han skrev sit Navn.

og Preussen, vakte en Storm af Forbittrelse hos Slesvigholstenerne og i Tydskland, og da der omtrent samtidigt i Frankfurt var skabt en tydsk Centralmagt, hvis Ledelse overtoges af Rigsforstanderen, Erkehertug Johan, blev dette benyttet til at omstøde den indgaaede og allerede ratificerede Overenskomst, og det ved et Dobbeltspil, som alene kunde tænkes i saa forvirrede Tider, idet General Wrangel, Kongen af Preussens General, nægtede — selvfølgelig ikke uden hemmeligt Samtykke fra Berlin — at respektere sin Konges Underskrift og forlangte Rigsforstanderens Ratifikation. Dette fremkaldte en kort Fornyelse af Fjendtlighederne. De neutrale Magters Optræden, det vedvarende Tryk af Blokaden i Østersøen og Preusserkongens voxende Harme overfor Revolutionen førte dog snart til Underhandlingernes Gjenoptagelse og til den endelige Vaabenstilstand af 26de August. Men i Virkeligheden blev heller ikke denne holdt. Den Regering, som skulde været dannet under Carl Moltkes Forsæde, kom aldrig istand, og efter en Række Forviklinger, som ere kort og klart fortalte, endte det med, at den slesvigholstenske Forfatning, Forsamling og Regering vedblev at være Herrer over Hertugdømmerne, alene med Undtagelse af Als og Ærø, som styredes af en dansk Immediatkommission. En saadan Forvirring og Opløsning af alle Forhold var kun mulig i „det gale Aar“.

De militære Skildringer, der omfatte de tre Krigsaar, staa ikke paa Høide med Fremstillingen af de diplomatiske Forhandlinger og den indre Politik. De ere vistnok ganske korrekte, da de have benyttet autentiske Kilder, navnlig den danske Generalstabs Værk, men de savne det Liv og den Ansuelighed, som Forfatteren ellers forstaaer at give sin Fortælling. Efter Værkets Plan skulle de jo ogsaa kun danne en Baggrund for det egenlige Thema, og helt vilde de selvfølgelig ikke kunne undværes. Interessen knytter sig altsaa væsentligt til de diplomatiske Underhandlinger, som førte først til Fredspræliminærerne af 10de Juli 1849 — der neppe vilde være komne istand, hvis der dengang havde været en Telegraf, som i et Nu kunde have spredt Efterretningen om Fredericiaslaget den 6te Juli ud over det hele Tydskland — og

derpaa til Freden i Berlin den 2den Juli 1850, *la paix pure et simple*. I disse og de senere Aars Underhandlinger indtages paa dansk Side en fremragende Plads af en Personlighed, hvis rette Karakter og politiske Holdning er bleven staaende i en vis Dunkelhed. Det er Holger Christan Reedtz til Palsgaard, født i Aarhundredets første Aar, en kort Tid Udenrigsminister, død i 1857 som Geheimekonferensraad. Han har i den hele Udvikling henimod Helstaten spillet en betydelig, til sine Tider noget tvetydig Rolle, men hverken om hans Evner, Kundskaber og Begavelse eller om hans politiske Holdning i de vextende Kriser, ud over dette, at han var en absolut Modstander af Eidertanken og en bestemt Tilhænger af Helstaten, faaer man i noget af de historiske Værker eller i nogen af Datidens Memoireværker nogen klar Forestilling, og Forfatteren har vistnok ganske savnet Materiale til at udfylde Lakunen. I Berlin blev han sædvanligt i Fortrolighed kaldt „der alte, schlaue Fuchs“, men det turde være et Spørgsmaal, om hans Snuhed virkelig var saa stor, og om Betegnelsen ikke nærmest var et Smigreri, som skulde narre ham og Andre. Saa Meget er ialfald klart, at saa længe den danske Regerings Politiks Maal var et Danmarks Rige til Eideren, bygget paa Inkorporationen og Garantierne af 1720—21 og sikkert ved den fælles Arvefølge efter Kongeloven, var Reedtz, hvor dygtig og routineret en Diplomat han end maatte have været, ikke nogen heldig Repræsentant. Hans dristige Overskriden af sine Instruktioner i Juli 1849 (S. 369—72) kan maaskee ikke bebreides ham og retfærdiggjordes ialfald ved Resultatet, ligesom den godkjendtes i Kjøbenhavn. Men der kommer senere adskillige Leiligheder, hvor hans Holdning neppe lader sig saaledes forsvare.

Oprørskrigen var endt med Seire for Danmark, først ved Isted, derpaa ved Frederiksstad, men det var ikke Vaabnene, som under de givne Forhold afgjorde Sagen. Efter 1850 glider eller trænges Danmark mere og mere over imod Helstaten, og de Forsøg, som gjøres paa at standse denne Bevægelse, saaledes ved Notabelprojektet i 1851, vise sig afmægtige. Allerede den afgjørende Vægt, som lagdes paa Monar-

kiets Integritet, maatte drive hen til Helstaten som Maal. Reaktionen havde atter vundet Overmagten i Europa, kulminerende ved Napoleon III's Statskup den 2den Decbr. 1851, og den stod afgjort fjendtlig ligeoverfor alle Martsbevægelser og deres Frugter, altsaa ogsaa ligeoverfor det nationale Eiderprogram. Forfatteren fremhæver Gang efter Gang, og det med fuld Føie, de store internationale Vanskeligheder, som beredtes ved den demokratiske danske Grundlov; den betragtedes overalt i Europa af de ledende Kredse som et yderst farligt Experiment, der maatte holdes indenfor saa snevre Grændser som muligt, den maatte ikke overskride Kongeaaen, og det maatte være Opgaven at tilveiebringe en Organisation af Monarkiet, hvorved dens Virksomhed blev beskaaren saa meget som muligt. De midlertidigt tilbagetrængte konservative og helstatligsindede Elementer havde atter fattet Mod og arbejdede disse Udlandets Bestræbelser paa bedste Maade i Hænderne. Ganske særligt blev Geheimeraad Tillisch's Bestyrelse af Slesvig gjort til Gjenstand for de stærkeste Angreb. Det var ikke blot det nationale Tydskland og den af slesvigholstenske Patrioter ophidsede tyske Presse, som opløftede høie „Smer-tensskrig“ over den „voldsomme og tyranniske Fordanskning af Slesvig“, men ogsaa de saakaldte venskabelige Magter greb enhver Leilighed til at udtale deres Misbilligelse af Tillisch's Styrelse; Lord Palmerston sendte en særlig Kommissær (Oberst Hodges, Englands Repræsentant i Hamborg, tidligere som Opmand knyttet til Preusseren Grev Eulenburgs og Tillisch's fælles Forvaltning) til Slesvig for at undersøge Forholdene, og hans Rapport var saa ugunstig som vel muligt. Forfatteren tager, og det med fuld Ret, Tillisch's Administration i Forsvar imod de reiste Beskyldninger, medens han vel indrømmer — og det gjorde ogsaa den Gang den almindelige Mening i Danmark — enkelte Misgreb. Men ligeoverfor Sprogforordningerne stiller han sig, om ikke just afgjort misbilligende, saa dog ialfald stærkt tvivlende. Afgjort er det nu, at Sprogreskripterne angrebes stærkere end nogen anden Del af Forvaltningen, men ikke desto mindre er det en Kjendsgjerning, at de ikke i det Hele og Store gjorde Tydskheden Uret, og at

de nu under preussisk Herredømme levende danske Slesvigere vilde prise sig lykkelige, om de ikke vare underkastede en værre Sprogtvang end Angelboerne i hine Aar. Et Moment, som Forfatteren ikke har tillagt den Betydning, der tilkommer det, er dette, at Grev Carl Moltke, da han senere efter Tillisch og Bardenfleth fik Slesvigs Bestyrelse i sin Haand, opretholdt den hele Sprogordning. Hans Anti-Konstitutionalisme førte ham til, ikke blot at gjenoprette de tidligere Provindsialstænder, hvilket var et af Punkterne i Aftalen, men ogsaa at bevare den aldeles urimelige Valglov, som reducerede den danske Befolkning til et født Mindretal; den Modsætning, som herved skabtes imellem Kongeriget og Slesvig, var ikke nogen Støtte for Helstaten, men blev det tværtimod for den Slesvigholsteinisme, hvis Oprør han stemplede i stærkere Udtryk, end Nogen før ham havde vovet af benytte. Sprogordningen derimod, den haardest angrebne Del af Tillisch's Regerings-system, hævdede han med kraftig og hensynsløs Haand, — og, mærkeligt nok, under hans Forvaltning antog „Smertenskrigene“ en ulige mere dæmpet Form. Hvorledes man i 1851 dømte om Tillisch og hans Administration, fremgaaer maaskee tydeligst af et interessant Aktstykke, hvormed Offenheden for første Gang bliver bekjendt ved Hr. Neergaards Bog (S. 541 ff.). Det er et Brev af 5te April 1851 fra Baron Budberg, russisk Minister i Berlin, til hans Kollega i Kjøbenhavn, Baron Ungern-Sternberg; det fordømmer i de mest uforbeholdne Udtryk en Politik, hvori Brevskriveren ser „Extravagancer af et yderliggaaende Parti, der, efter hvad det synes, kun tæller altfor mange erklærede og hemmelige Tilhængere i Kabinettet“, og det ender med, at „Tilliden først fuldstændig vil kunne gjenoprettes, naar Kabinettet i Kjøbenhavn har frigjort sig for Resterne af den nationale Revolution“. Reedtz, som dengang var Udenrigsminister, forelagde dette Brev uden videre Kommentar i Statsraadet, da det kunde være af Interesse for dets Medlemmer at see, „hvad man i Udlandet mente om den danske Regering“. H. N. Clausen, der var Minister uden Portefeuille, ansaae — han nævner det selv i sine Optegnelser — med Føie Brevets

Fremlæggelse for en Fornærmelse imod ham og hans nærmeste Meningsfæller og søgte Audients hos Frederik VII for at indgive sin Demission, men det endte dog med, at han foreløbigt blev i Ministeriet. Budbergs Brev viser Stemningen hos en Magt, der dog ikke hørte til Danmarks Modstandere, og den Ugencerthed, hvormed man alt da kritiserede de danske Ministre, man ikke syntes om. Skridtet var ikke stort derfra til, saaledes som det mindre end et Aar senere skete, at give tilkjende, hvilke Personer man forlangte.

Denne Gliden henimod Helstaten, først langsom og tøvende, derpaa voxende i Fart og endende med en overraskende Slutnings hastighed, er fyldigt og anskueligt fortalt. Notabelprojektet, som det siden kom til at hedde, — i korte Træk: en dansk-slesvigsk Rigsdag med et selvstændigt Kongerige og et selvstændigt Slesvig; Holsten og Lauenborg som udsondrede Statsdele; ingen Fællesrepræsentation for Monarkiet, men Fælleslovene forelagte de enkelte Forsamlinger — var billiget af hele Ministeriet undtagen Reedtz og var dets Program. Det Naturlige havde da været, at Reedtz var gaaet af, men han ønskede ikke at opgive sin Indflydelse til Bedste for Helstatens Gjennemførelse, og han foreslog „ikke uden Malice“, at Grev Sponneck skulde reise til Wien og Berlin for at prøve paa at vinde de to Stormagters og Ruslands Billigelse af Projektet. Sponneck reiste i Januar 1851. Det var, hvad man kan kalde Olmützer-Perioden, hvor Østerrig under Schwarzenbergs energiske Ledelse havde ydmyget Preussen dybt og gjort en Ende paa alle liberale eller nationale Revolutionslyster, og Østerrig, der endnu ikke havde faaet Leilighed til at „forbause Verden ved sin Utaknemlighed“ imod den russiske Bistand i Ungarn, havde fuldt ud Rusland paa sin Side. Sponneck mødte hos Magterne og hos vore egne Gesandter overalt „den samme overvældende Sikkerhed paa, at Intet kunde trives i Europa, som ikke faldt i Traad med de tre konservative Stormagters Politik“, og fra Indrømmelse til Indrømmelse gled han eller gik han over til Helstaten som den eneste Mulighed. Stor Sjælekamp har dette neppe kostet ham, thi som det rigtigt siges, var Sponnecks Forhold til den national-

liberale Politik nærmest et „Fornuftparti“, og da han tillige var „en praktisk og ærgjerrig Natur med dyb Respekt for Magten“, gik han til den Side, hvor Magten laa. Nok er det, at han drog ud som en Saulus og vendte hjem som en Paulus, eller, som H. N. Clausen udtrykker det, „snarere som vunden end som vindende“, og da han var „Ministeriets kraftigste Villie og største politiske Talent“, blev hans Overgang til Helstatspolitikken af afgjørende Betydning.

Det Naturlige havde herefter været at opgive Ideen om Notabelforsamlingen, men de nationale Medlemmer af Regeringen vilde formodenlig dog endnu gjøre et Forsøg, og de for Helstaten stemte Ministre have vel anseet det for ret hensigtsmæssigt, at ogsaa Notabelprojektets indre Umulighed, dets Uigjennemførlighed ligeoverfor Holstens bestemte Modstand, blev konstateret. Var dette Hensigten, saa blev den fuldstændigt opnaaet, thi Notabelforsamlingen, hvis hele Betydning var betinget af Enstemmighed eller dog Enighed om en Fremtidsordning, endte med en fuldt saa dyb Kløft mellem Dansk og Slesvigholstensk som før. I Juli udtraadte H. N. Clausen af Ministeriet, og Carl Moltke traadte ind — en noksom betegnende Personalforandring. Imod Forventning benyttede Reedtz, som nu egentlig var Ministeriets toneangivende Mand, og som efter sin Reise til Warschau i særlig Grad nød Udlandets Tillid, ikke Situationen til at bringe sit Program videre. Forfatteren søger Grunden hertil væsentligt i hans Mangel paa Forstaaelse med det danske Folk og den danske Rigsdag, i Trykket af den personlige Uvillie, for hvilken han var Gjenstand herhjemme navnlig efter hans sidste Reise. Situationen betegnes ganske rigtigt saaledes: „Forholdet var i det Hele det, at den Fløi af Ministeriet, som nød Udlandets Tillid, var uden al Indflydelse indadtil, og at de, hvis Ord havde Magt over den offentlige Mening i Danmark, ved Stormagtshofferne betragtedes som fordægtige Personer, med hvem det var umuligt at indlade sig paa nogen alvorlig politisk Forhandling.“ I Oktober 1851 fulgte et nyt Ministerskifte, idet Bluhme afløste Reedtz som Udenrigsminister, og fra nu af tog Helstatspolitikken Fart. Bluhme traadte

dristig op imod Rigsdagen og tvang den til faktisk, nemlig ved at vige tilbage fra Forsøg paa at styrte Ministeriet, at anerkjende Umuligheden af en Ordning, som havde nogen Tilsætning af Eiderdanskhed, samtidigt med at han i al Stillehed og bag sine Kollegers Ryg forhandlede navnlig med den russiske Minister, Baron Ungern-Sternberg, om et afgjort Helstatsprogram. Det afgjørende, officielle Omslag i Regeringens Politik indtræder, efterat Madvig, den sidste „Professor“, var afløst af P. G. Bang, ved Noterne af 6te December 1851. Mindre end to Maaneder efter staaer Helstaten der som Kjendsgjæring ved Kundgjørelsen af 28de Jan. 1852, der ikke var et Program, men en Handling, et Statskup i tilsyneladende legale Former.

Skildringen af Thronfølgervalget, som udfylder et Kapitel paa halvhundrede Sider, læses som en fængslende historisk Roman. Allerede i December 1849 begynde de første Skridt i Sagen, om end i største Fortrolighed, og ikke blot Ruslands Stilling i Europa, men ogsaa det gottorpske Dynastis anerkjendte Arverettigheder til visse Dele af Holsten maatte nødvendig føre til, at den første Henvendelse skete i St. Petersborg. Med Frederik VII's Samtykke nævnedes der for Czaren fire Kandidater: først Prinds Frederik af Hessen, der som Søn af Landgrevinde Charlotte var nærmeste Arving efter Kongeloven; derpaa en Søn af Prinds Christian af Glücksborg, der paa den ene Side ved sin Troskab i Oprørsaaarene havde erhvervet virkelige Sympathier for sig og sin Slægt hos det danske Folk, og som paa den anden Side vilde i sig forene den hessiske Linies Berettigelse og Egenskaben af en holstensk, skjøndt ikke successionsberettiget Prinds; endelig en Prinds af det storhertugelige oldenburgske Hus, enten den 22aarige Arvestorhertug Peter eller hans Fætters Søn, den 9aarige Nicolaus, hvis Fader var russisk General og Søstersøn af Czaren. Det første russiske Svar foretrak Peter af Oldenburg, hvis de hessiske Kognater vilde give Afkald til Fordel for ham, og den danske Regering kunde ikke Andet end modtage denne Tilkjendegivelse. Det kan ikke have været med noget let Hjerte, thi Oldenburgs Fyrstehus havde ikke

forsømt nogen Leilighed til at lægge de mest udprægede slesvigholstenske Anskuelse for Dagen, og det var let at forudsee, at hans Kandidatur vilde møde den allerstærkeste Modstand hos det danske Folk baade i Kongeriget og i Slesvig. Saaledes saae ogsaa Landgrevinde Charlotte Sagen, da Geheimeraad Dankwart kom til hende i den delikate Mission at opnaae hendes og Kognaternes Renunciation til Fordel for Peter af Oldenburg. Baade hun, hendes Gemal Landgreven og deres Søn, Prinds Frederik, vægrede sig længe og krævede ialfald en betydelig Compensation ved en Udvidelse af Hessen-Cassels Landomraade og dets Ophøielse til et Kongerige, men de erkjendte, at det ikke stod i Danmarks Magt at opfylde et saadant Vilkaar, og det Tilsagn, som de tilsidst gave om en Renunciation, var forsaavidt ubetinget. Ædel og høihjertet var den Holdning, som Prinds Christians Gemalinde indtog, og Dankwarts Beretning herom (S. 709—10) fortjener at kjendes i den videste Kreds; med et skuffet Haab bøiede hun sig under, hvad det dyrebare Danmarks Ro og Vel krævede, og udtalte kun Ønsket om, at hendes Mand og Børn maatte faae en Stilling og et Tillægsnavn, som kunde antyde en ret inderlig Forbindelse mellem dem og Danmark. Efter dansk Anmodning var Czaren gaaet ind paa, at hele det storhertugelige Hus skulde kaldes til Thronfølgen, men dog med det udtrykkelige Forbehold, at Peter af Oldenburg skulde være den, som først kaldtes til Thronen, og dennes Kandidatur syntes saaledes at have alle Udsigter til at gaa igjennem. En lykkelig Skjæbne forhindrede dog, hvad der i Danmark „vilde blive betragtet som intet Mindre end en national Ulykke“. Det oldenburgske Hus modtog velvilligt de første Meddelelser om den tiltænkte Succession og søgte, *tant bien que mal*, at bortforklare sin anti-danske Holdning, og var Sagen dengang, i Mai 1850, bleven ført videre, vilde den rimeligvis have fulgt det brudte Spor. Men Ohnützer-Krisen foranledigede en Opsættelse, og denne blev skjæbnesvanger for Oldenburgernes Udsigter. Imod Danmark viste de Lige-gyldighed og Kulde, deres slesvigholstenske Sympathier gave sig tilkjende paa alle Maader, og ikke nok dermed, Prinds

Peter udtalte sin Samstemning med Frankfurter-Parlamentet og med „Paulskirkens Lærdomme“. Katastrofen kom i Sommeren 1850, da Fredsunderhandlingerne mellem Danmark og Preussen førtes i Berlin, og da Prindsen i den russiske Minister Meyendorffs Salon helt forglemte sig selv. Denne Scene, som hidtil kun har været løseligt bekjendt, skildres her (S. 716) fuldstændigt efter ikke tidligere trykte Optegnelser af Baron Pechlin. Fra nu af var Prinds Peter en Umulighed, og dette erkjendtes snart selv af Rusland. Den danske Regering lod da klogeligt Sagen hvile nogen Tid, og dette bidrog til, at det glücksborgske Kandidatur, der var saa populært i Danmark — ubetinget mere populært end Valget af en svensk-norsk Prinds, hvormed der forresten aldrig for Alvor var Tale —, og som varmt støttedes af de danske Diplomater (Pechlin, Wulf Plessen, Otto Plessen og Reedtz), atter traadte i Forgrunden. Prinds Christian blev i Oktober 1850 sendt til Warschau, formelt for at takke for Czarens Lykønskning efter Isted-Slaget, men i Virkeligheden for at præsentere sig for den mægtige Selvhersker og vinde hans Velvillie. En Feil, en Taktløshed kunde have forspildt Prindsens endnu svævende Udsigter, men hans elegante, ridderlige Optræden og hans fine Reserverthed gjorde Udslaget til hans Fordel. Endnu var der dog fra dansk Side kun Tale om Thronfølgens Overførelse til hans og Prindsesse Louises „Descendents“, særlig til deres ældste Søn, den nuværende Kronprinds Frederik, medens Rusland efter Warschau-Mødet tog Sagen saaledes, at Prinds Christian selv skulde være den første Thronfølger, og heraf opstod en Række Vanskeligheder. Frederik VII var ikke Prinds Christian personlig bevaagen, nærmest vel — som ogsaa Madvig udtaler — paa Grund af den Tilbageholdenhed, som han og Kongehusets øvrige Medlemmer viste ligeoverfor Grevinde Danner, og det kostede Anstrengelse at faae ham til at acceptere den russiske Opfattelse, at det var Prindsen selv, som skulde kaldes til Successionen i Monarkiet. Ruslands Ønske var imidlertid Lov, og denne Ordning var det da, som blev slaaet fast i Warschauer-Protokollen af 5te Juni 1851. Hvor Forfatteren omtaler denne (S. 729 og ff.), findes

der Intet om, at Reedtz ved dens Affattelse havde forsømt eller overtraadt et vigtigt Punkt i sine Instruktioner; hvis jeg ikke tager meget fejl — Beviset kan kun føres efter Akterne i Udenrigsministeriet —, var dette dog Tilfældet, og senere hen i Skriftet (S. 772 og 774) siges dette ogsaa indirekte, idet det nævnes, at den danske Regering søgte og fik Ruslands Samtykke til at stryge en Passus i Protokollen, der henviste til Prinds Christians Adkomster som Ætling af Christian I, netop fordi den ledende Tanke fra dansk Side var den, at Alt, hvad der i den nye Ordning angik Danmarks Rige, 3: Kongeriget og Slesvig, skulde knyttes til Prindsesse Louises Arveret, altsaa til Kongelovens Arvefølge. I Juli 1851 renuncerede Landgrevinden og Prinds Frederik af Hessen paa deres Rettigheder efter Kongeloven til Fordel for Prindsesse Louise og hendes Arvinger og Efterkommere „efter den for Danmarks Rige gjældende Arvefølgeorden“, og i de næste Maaneder fulgte lignende Renunciationer af Prindsesse Marie af Anhalt og hendes ældste Datter. Prinds Frederik af Hessen stillede i sit Afkald intet Vilkaar, men ligesom han i sin Skrivelse til Statsraadet af 9de August stærkt betonedede det Offer, han havde bragt, saaledes yttrede han senere i en Tale til Statsraadet, at han havde opstillet en eneste Betingelse, som han havde opsat skriftlig, „og det er, at det danske Monarki bliver bevaret i sin Helhed: ikke som Danmark til Eideren, men som det danske Monarki til Elben, omfattende Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg“. Allerede den 18de Juli havde Prindsesse Louise overdraget sine Rettigheder til sin Gemal og efter ham til deres fælles Børn „ifølge den for Danmarks Rige gjældende Arvelov“, dog at hendes Gemal skulde erkjende, at han modtog dette Rige, disse Rettigheder og Adkomster, ikke ifølge nogen sin nedarvede Ret, men ifølge Prindsessens Overdragelse, og at deres Børn og Afkom skulde arve Danmarks Rige, „ikke efter deres Fader, vor høitelskede Gemal, men efter Os, deres Moder“. Den nye Thronfølge i det danske Monarki fik sin europæiske Sanktion i Londonertraktaten af 8de Mai 1852, der tiltraadtes af enkelte tyske Magter, men ikke af den tyske Forbundsrag — den

Mistelten, som ikke var tagen i Ed, og som lidt over et Decennium senere udførte det dræbende Stød imod Monarkiets Integritet. Affindelsen med Hertugen af Augustenborg, som fik en Pengesum af 6 Mill. Kroner, ordnedes først den 30te Decbr. 1852 under Klausuler, som syntes at betrygge imod alle fremtidige Forsøg fra den Side, men som „Friedrich der Achte“ ikke undlod at bryde, saasnart Øieblikket syntes gunstigt.

Det vil neppe overraske Forfatteren, at det Afsnit af hans Bog, om hvilket min Anskuelse stærkest afviger fra hans, er det, som angaaer Thronfølgesagens Behandling i 1852—53. Det kan ikke med Føie siges, at han har fortiet eller er gaact for let hen over de Argumenter, der førtes i Marken for Bevarelsen af Kongelovens Arvefølge i de Bestanddele af Monarkiet, hvor den bestod, eller at han har miskjendt det patriotiske Sindelag, hvoraf Forsvarerne af den vare besjælede. Tvertimod, det maa erkjendes, at han ogsaa her søger at skifte Sol og Vind lige, at yde Retfærdighed til alle Sider. Det er hans egen Dom i Sagen, imod hvilken jeg gjør Indsigelse. Forholdet var jo det, at Monarkiets Integritet og en fælles Arvefølge alene kunde opnaaes derved, at Ruslands agnatiske og Hessernes kognatiske Arverettigheder bragtes til at mødes i en bestemt Person, i et udpeget Dynasti. Da Ruslands Afkald kun gjaldt dette Dynastis Mandsstamme — og det kunde ikke let tænkes at strække sig videre —, var det en uundgaaelig Konsekvents, at Arvegangen i Monarkiet maatte blive agnatisk, og Ingen reiste herimod den fjerneste Indsigelse, det var den fælles Forudsætning. Men indenfor Monarkiet vedblev Ruslands agnatiske Ret at bestaa til en Part af Monarkiet, nemlig den større Del af Holsten; den var foreløbigt hvilende ved Ruslands Afkald, men vilde leve op igjen i sin fulde Kraft, naar det valgte Dynastis Mandsstamme engang maatte uddø. For dette Tilfælde, for denne vistnok fjerne, men ikke umulige Eventualitet — for ikke at tale om andre historiske og statsrettlige Grunde — var det da af Vigtighed at bevare ogsaa den subsidiære Arveret til Resten af Monarkiet, nemlig den kognatiske efter Kongeloven. Paa

denne Maade vilde der, naar den glücksborgske Mandsstamme engang maatte uddø, atter være den samme Situation som ved den oldenborgske Mandsstammes Udslukning: to Sæt Arvinger, en agnatisk (russisk) til Monarkiets mindre Del og en kognatisk (hessisk eller glücksborgsk) til dets større Del. Ved Ophævelsen af Kongelovens Arvefølge som subsidiaer i den sidstnævnte vilde der kun være een arveberettiget Linie: den agnatiske, og Monarkiet vilde som et russisk Sekundogenitur hjemfalde til denne uden nogen Modvægt. Dette var Tankegangen lige fra det Øieblik, da Forhandlingerne om Thronfølgen antog virkelig Form og Skikkelse, og derpaa gik de danske Bestræbelser ud, saa længe Affattelsen af Statsakterne af selve den danske Regering var betroet C. F. Wegener og J. E. Larsen. Forfatteren har ikke Ret, naar han (S. 767) siger, at „Londonertraktatens Ord kunne ikke naturligt forstaaes anderledes“, end de senere af Bluhmes Ministerium bleve og nu af ham blive forstaaede. Tvertimod, baade i Warschauer-Protokollen og i Londonertraktaten vare Ordene med yderste Omlu valgte saaledes, at de ikke udelukkede Kongelovens Arvefølge som subsidiaer i Danmarks Rige. Han er maaskee her blevet ført paa Vildspor ved den urigtige officielle danske Oversættelse af et meget betydningsfuldt Udtryk i hine Akter. Den danske Text lyder i den første: „en Kombination, som, med Udelukkelse af Kvinderne, kalder Mandsstammen alene til Arv i alle de Lande, som nu ere forenede under Hs. Maj. Kongen af Danmarks Scepter“, og i den anden: „... at anerkjende Hs. H. Prinds Christians ... og hans af hans Ægteskab med den nævnte Prindsesse i lige Linie nedstigende mandlige Descendents Successionsret til alle de Lande, som nu ere forenede o. s. v.“. Men i den alene gyldige franske Text hedder det hverken „*tous les pays*“ eller „*tous les états*“, men „*la totalité des États*“. Det vil neppe være nødvendigt her yderligere at udvikle Betydningen netop af dette Udtryk, som ikke kan være, og heller ikke var, valgt ved nogen Tilfældighed. Det vilde have været unaturligt, forskruet, undtagen netop med hin Reservation for Danmarks Riges Vedkommende for Øie. Endnu efter hine to

internationale Overenskomster bleve jo samtlige Renunciationsakter aldeles umiskjendeligt affattede med denne Forudsætning om Bevarelse af Dynastiets cognatiske Ret til den større Del af Monarkiet som subsidiær, som reserveret paa samme Maade som de russisk-gottorpske Agnaters. Om det Bluhmeske Ministerium, da det i Oktober 1852 fremlagde Budskabet om Arvefølgen, der brød med hin saa omhyggeligt fulgte Forudsætning og uden videre hævede Kongelovens Arvefølge, ikke har forstaaet Sagen eller fra et „praktisk Statsmands-Standpunkt“ var ligegyldigt ved den eller er veget tilbage for en eller anden tænkt eller virkelig Vanskelighed, er det vel nu umuligt at afgjøre. Det kan være, at man vilde have faaet noget Besvær med at gjøre de fremmede Magter begribeligt, hvad det dreiede sig om, og at det udviklede slesvigholstenske Spørgsmaal derved vilde have faaet en Uforstaaelighed mere for dem. Men der er ingen berettiget Grund til at tvivle om, at hvis den danske Regering strax og tydeligt havde taget hin Forudsætning med, maatte det ogsaa have kunnet lykkes den at vinde Magterne for den, thi de havde egenlig alle — alene med Undtagelse af Rusland — Interesse i, at den holdtes fast, og dette vilde netop have været i Londonertraktatens Aand. Da Ministeriet, hvad Grunden nu end har været, opgav dette vigtige Punkt, var imidlertid Slaget i Grunden tabt med det Samme. De fremmede Magter — og Mange herhjemme — kom aldrig til at forstaa Sagen, de saae kun, at der blev gjort Indvendinger og Vanskeligheder imod Thronfølgeordningen i det Hele, imod den danske Regerings egen Fortolkning af Londonertraktaten, og de fandt deri kun et Udslag af national-liberal Opposition, af Uvillie imod den valgte Thronfølger, maaskee af hemmelige skandinaviske Tanker. Nu, efterat Monarkiet i tredive Aar har været sprængt og indskrænket til Kongeriget alene, kan det tage sig ud for den yngre Slægt, som om det kun var en „akademisk“, en „theoretisk“ Kamp, som førtes for Kongelovens Arvefølge; men det var det ikke under den givne Situation, det var tværtimod en baade historisk og statsretligt meget alvorlig Sag, og at dens praktiske Betydning laa fjernt, endog meget

fjernt¹⁾, burde ikke være noget Argument for dem, der have Blikket aabent for, hvad der i svundne Tider er forsømt for den da fjerne Fremtid, og hvad der saa mægtigt har bidraget til Slesvigs Tab. Havde Ministeriet Bluhme holdt Sagen i det omhyggeligt brudte Spor, vilde Thronfølge-loven være gaaet igjennem, ikke blot uden Indsigelse fra nogen Side, men under almindelig og taknemlig Tilslutning, og netop under de givne Forhold vilde Enighed i en for Land og Rige saa betydningsfuld Statsakt have havt de lykkeligste Følger. Nu blev der Kamp, Misforstaaelser, Bitterhed, og Følgerne heraf strakte sig gjennem de følgende Aar. Toldsagen, og Flytningen af Toldgrænsen til Elben, vilde ikke alene have sat Sindene i saa stærk Bevægelse; det var Arvesagen, som gav Situationen dens lidenskabelige Præg og voldte de to Opløsninger i 1853.

Ministeriet seirede i denne første Kamp paa Helstatspolitikens Omraade, men Seiren bar ingen Frugter. I Arve- og Toldsagen havde Venstre, eller „Bondevenerne“, som Terminologien dengang var, staaet paa Regeringens Side, og under de to Opløsninger var den gjensidige Forstaaelse bleven udviklet til en endogsaa meget varm Alliance. De konservative Helstatsmænd og de demokratiske Bondevener — „Menigmændene, der hverken oversaae Sagen til den ene eller den anden Side“, som Grev Sponneck engang var saa uheldig at yttre sig — arbejdede Haand i Haand og støttede gjensidigt hinanden. Men heri indtraadte en væsenlig For-

¹⁾ Selv efter Monarkiets Sprengning er den unødvendige Opgivelse af Kongelovens Arvefølge for Kongeriget ikke en absolut ligegyldig Sag. Den kan engang i Tiden faae sin Betydning. Kongehuset er nu blomstrende; det tæller i anden Generation tre, i tredie Generation tolv Agnater, saa at Thronfølgen vil være sikkert for lange Tider. Men Ingen kan gaa i Borgen for den fjernere Fremtid, og den Dag kan komme, hvor den agnatiske Række uddør; der vil da ikke være nogen arveberettiget Thronfølger, der maa tyes til Kongevalg efter Grundlovens § 8, og dette er en Eventualitet, som ikke er ubetinget farefri.

andring, da man fra Præliminærerne kom over til den virkelige Opgave, Forfatningsforandringen, og da Ministeriet, i hvilket A. S. Ørsted nu havde faaet en betydningsfuld Plads, skred til at gennemføre sine reaktionære Planer. Forfatteren skildrer fortræffeligt og uforbeholdent det Omslag, som saaledes foregik paa den demokratiske Side. Her endnu mere end i noget andet Afsnit har han ved Siden af Rigsdags-tidenden, Aviserne og almentilgængelige Skrifter havt en ypperlig Hjælp i dem af Tschernings efterladte Papirer, som ikke ere trykte, i Optegnelser af Fru Tscherning og i afdøde Statsrevisor, senere Kultusminister Fischers utrykte Dagbøger. De ere ikke hinanden lige i Troværdighed. Tscherning var, hvor uenig man end kunde være med ham i hans hele Politik og i hans mange Extravagancer, en Hædersmand, høisindet, ikke opsat paa at tillægge Modstandere slette Motiver, besjælet af varm Følelse og stærk Tro paa Rigtigheden af det, han til enhver Tid forfægtede. Fischer var en udpræget Partimand, en negativ Natur, ulige stærkere i sit Had end i sin Kjærlighed, tilbøielig til at tro det Værste om sine Modstandere. Dette forhindrer ikke, at der i denne skarpe lagtagers fra Dag til Dag og med stor Uforbeholdenhed nedskrevne Optegnelser kan findes mange pikante Oplysninger, som angaa Begivenhederne bag Kulisserne og kunne kaste gode Streiflys paa Personer og Situationer. Men de maa dog altid benyttes med en vis Varsomhed, og Forfatteren synes at have havt Øie herfor.

Under de absolutistiske Tendentser, som Ministeriet aabent viste, og de endnu stærkere, som frygtedes hos det, og som autoges at finde Medhold i meget høie Kredse, ikke mindst hos Arveprinds Ferdinand, bleve Bondevennerne ikke blot drevne over i Oppositionen, men ogsaa dragne ind i hemmelige Forbindelser med Kongen og Grevinde Danner. Det var underlige Tider. Bluhme, Kongens Minister, yttrede en Dag hos Tscherning, hvor ogsaa General Oxholm var tilstede, at han nok kunde tænke sig, at man i en Overgangstid maatte vende tilbage til Absolutismen, men „han kunde ikke bekvemme

sig til at levere Absolutismen over i Hænderne paa Jfr. Rasmussen og Hr. Berling" (S. 821). Frederik VII selv var ingenlunde nogen saa sikker Vogter for den grundlovmæssige Frihed, som Folketroen dengang og Legenden senere have villet gjøre ham til. Forfatteren anfører (S. 822 ff.) forskjellige Vidnesbyrd om, at han jevnligt skiftede Stemning, og at han regnede sig det til en særlig Fortjeneste, at han ikke lyttede til de stadige Raad om at kuldkaste Forfatningen. Grevinden og Berling vare endnu ivrigere for at faae dette indprentet i den almindelige Bevidsthed. Jeg erindrer endnu fra min første Redaktørtid, at jeg, som ellers ikke havde Noget med Hoffet eller Grevinden at skaffe, blev anmodet om at komme til Berling, som da viste mig en hel Plan til et Statskup, udviklet i et Brev til Kongen fra Baron Const. Dirckinck-Holmsfeldt, men tillige forsikkrede, at Kongen aldrig vilde svigte sit Ord og sin Ed, og søgte at faae mig til at dele hans Begeistring derover. Bondevennerne stode fra tidligere Tid, med Berling som Mellemand, i nøiere Forbindelse med Grevinden; de bleve endog raadspurgte allerede førend Vielsen; Balth. Christensen var her Hovedmanden, men Tscherning var enig med ham, fordi Grevinden „umiskjendelig aldrig havde draget Kongen nedad, men vel opad i sin Væren" (S. 691). Alliancen var paa en vis Maade ganske naturlig: Bondevennerne skulde skaffe Grevinden folkelig Støtte og Sympathi som den fra de jevne Samfundslag udgaaede Kvinde; Grevinden skulde formaa Kongen til at skjærme den folkelige Frihed og holde ham, som det med et uforligneligt Udtryk af Balth. Christensen hedder, paa et „syvende Frederiksk" Standpunkt.

Efterhaanden som Bondevennerne stærkere og stærkere træde i Opposition imod Ministeriet, følge Grevinden og Berling med dem, om end forsigtigt og i al Stilhed. Der kommer først Form og Fart i denne stille Strømning, efterat L. N. Scheele (hans Navn skreves dengang forresten almindeligt uden det sidste e), Landdrosten i Pinneberg, er dragen ind i eller har bemægtiget sig den, og efterat der i ham er fundet den præsentable Personlighed, som i det kritiske Øieblik kan

træde til og tage Affærer¹⁾). Alt dette er godt fortalt og stemmer ganske med de Indtryk, som ere efterladte hos os, der gjen-nemlevede hin Tid. Ikke mindre korrekt er Skildringen af den Opløsningstilstand, som snart, navnlig efter Forordningen af 26de Juli 1854, indtraadte i selve Ministeriet, hvor hver enkelt Minister gik sin egen Vei uden at bryde sig om sine Kolleger. Kongens Holdning var indtil det Sidste tvetydig og vaklende, han havde eet Ansigt i Geheime-Statsraadet og et andet i sit Kabinet. Vidste man ikke, at Frederik VII var langt fra at være nogen Macchiavelli, kunde man fristes til at tro, at han forsættelig søgte at føre Ministeriet paa Glatis, at drive det til saadanne Yderligheder, at det tilsidst maatte falde. Til de Oplysninger, Forfatteren derom giver, kan jeg efter Optegnelser fra hin Tid af en Mand, som efter sin Stilling var fuldt underrettet, men som nedskrev disse Bemærkninger uden nogen Tanke om Offenliggjørelse, føie endnu een. Da det efter Adresseforhandlingen paa Rigsdagen, hvor Halls Forslag var blevet saagodtsom eenstemmigt vedtagen, og hvor den Grundsætning var udtalt, at Helstaten maatte være konstitutionel og ellers var en Umulighed, blev besluttet at opløse Rigsdagen, skete dette som bekjendt ved et Budskab til Rigsdagen og med et aabent Brev til Befolkningen, som i skarpere Udtryk, end der nogensinde tidligere var brugt, fordømte Modstanden imod Regeringens Forfatningsplaner, og som imod Rigsdagens Politikere appellerede til „Folkets Kjerne“. Man undredes over at see den „folkelige Konges“ Navn under disse Aktstykker, men de vare ham ikke aftvungne. I Geheime-Statsraadet den 18de Oktober 1854 var det Kongen selv, som i en Tale erklærede, at Rigsdagens Adresse indeholdt Mistillid til ham, at han derfor maatte forlange Rigsdagens Opløsning, og mindede Ministrene om det Løfte, de gave ham ved Kundgjørelsen af 28de Januar, og som han gav dem igjen, „at vi ville staa og falde med hinanden, at vi ville staa Last og

¹⁾ Scheele stod i intim Forbindelse med Kongen, Grevinden og Berling. Han modtog fra Civillisten en særlig Subvention af 6000 Rdl., hvilken han ogsaa som Minister vedblev at hæve.

Brast med hinanden“. Og han føiede til: „Jeg gjentager dette Løfte her og haaber, at De, mine Herrer! ikke ville svigte mig, saa at man skal faae at see, at det er min faste Villie at gaa frem paa den Vei, vi nu ere paa, og at bringe Fællesforfatningen igjennem.“ De Aabne Breve, som derefter forelagdes ham, underskrev han strax og bemærkede kun, at han „ikke fandt dem stærke nok“. Den 1ste Decbr. foregik Valgene, og de faldt aldeles afgjørende imod Ministeriet; men førend de endnu vare bekjendte, stillede Kongen i Geheime-Statsraadet den 3die Decbr. de to Spørgsmaal til Ministrene, om de vilde tiltræde den Maade, Rigsdagen sidst i sin 5te Session eenstemmig antog og var enig i at følge ved Grundlovens Forandring til en særlig Lov for Kongeriget Danmark, og om de ubetinget vilde følge ham i hans Villie at give Rigsraadet besluttende Myndighed i alle Fælles-Finans-Anliggender for hele Monarkiet, — altsaa om Ministeriet nu vilde „staa Last og Brast med ham“ i at antage den Politik, som sex Uger i Forveien var besvaret med Opløsningen og de aabne Breve. Ministeriet kunde selvfølgelig kun svare med et Afslag, som ganske kort motiveredes bl. A. med den Bemærkning, at det første Spørgsmaal „er af Deres Majestæt allerhøist selv gjentagne Gange besvaret i den modsatte Retning af den, hvori Deres Majestæt nu vil have den besvaret“. Ministrene begjærte derfor deres Afsked, fik den strax og bleve saa indbudte til Taflet, hvor Kongen udbragte „min høitelskede Gemalindes Skaal“, ledsaget af Trompetfanfarer. Den 12te Decbr. dannedes under P. G. Bang som Premierminister det nye Kabinet med Scheele, Andræ og Hall. Og med dette Tidspunkt slutter Værkets første Bind.

Det vil fremgaa af det Foregaaende, at jeg ikke har Meget at kritisere og endnu Mindre at modsige i Hr. Neergaards store Arbeide. Den Anerkjendelse, jeg har at yde saavel hans Flid og Grundighed som hans alvorlige Søgen efter Sandhed og hans Frihed for al eensidig Partiopfattelse, kunde forsaavidt have været udtalt paa en Side eller to. Naar jeg istedetfor dette har valgt at gjennemgaa adskillige af Bogens

Afsnit og dvæle noget udførligere ved nogle af de politiske Episoder, som den skildrer, er det ikke blot for derved at levere Beviset for den fordelagtige Dom, som jeg har troet at kunne udtale, men ogsaa for at give Læserne af „Histor. Tidsskr.“ et Indtryk af det fyldige Indhold og om muligt bevæge dem til selv at gjøre Bekjendtskab med „Under Junigrundloven“. De ville ikke fortryde at gjøre det, thi Studiet lønner rigeligt Umagen. Ganske særligt er det at haabe, at Bogen vil finde mange Læsere af de Partier, som udgjøre de forskjellige Afskygninger af Venstre. De have her en historisk Fremstilling, der skyldes en Meningsfælle, og til hvis Dom over den forbigangne Tid, dens Bestræbelser, dens Kampe og dens Mænd de kunne nære Tillid, og de ville ved at følge hans Domme ikke paa noget væsenligt Punkt gjøre Uret imod Venner eller Modstandere.

Stort som det Arbeide er, Hr. Neergaard har nedlagt i sit fuldendte første Bind, har han endnu den største og vistnok vanskeligste Del tilbage. Min Bedømmelse gjælder selvfølgelig kun, hvad jeg kjender, men jeg udtaler et oprigtigt Ønske om, at Behandlingen af det Tidsafsnit, der staaer tilbage, fra 1854 til 1866, maa lykkes ham ligesaa godt. At han vil gaa til det med den samme ærlige Villie til at finde Sandheden og aabent sige den, er der ingen Grund til at betvivle. Naar han kommer til Krisen i 1863 og Krigen i 1864, vil han sikkert ikke forsømme at raadspørge f. Ex. Julian Klaczkos forskjellige Skrifter og den fhv. franske Minister Rothans diplomatiske Erindringer, i hvilke der findes mange fortrinlige Bidrag til Begivenhedernes rette Forstaaelse. Naar andet Bind engang foreligger, vil Værket forhaabentlig ogsaa faae et Register — et nøiagtigt Register! — ialfald for Personernes Vedkommende, hvoraf dets praktiske Brugbarhed efter Læsningen væsenligt vil være betinget. Ja, var det ikke ubeskedent, vilde jeg gjerne henstille til Forfatter og Forlægger at give allerede et saadant Register til det foreliggende første Bind.

Under Læsningen har jeg stødt paa nogle faa Unøjagtigheder, som dog bør noteres. Professor Peder Hjort kaldes af og til Hjorth, hvilket ikke er rigtigt. Den slesvigske Patriot hed ogsaa P. Hiort Lorenzen (ikke Hjorth, eller Lorentzen). „A. F. Poulsen“, en af de Tiltalte ved den skandinaviske Fest 1845 i Ridehuset, skal være „H. F. Poulsen“. „Provst Hvidt“ (Note S. 112) skal være Provst With. Den S. 317, Note, nævnte konstituerede Amtmand i Veile Amt „P. Hvidt“ maa være Herredsfogden i Bjerre-Hatting Herreder Jesper Peter With. Generaladjutanten „Schøler“ (S. 152) hed Scholler. Den S. 513 nævnte „A. H. Bille“, dengang dansk Minister i Stockholm og Direktør for Udenrigsministeriet under A. W. Moltke, hed Christian Høyer Bille. En Feil af mindre Betydning er, at der hyppigt skrives I. A. Hansen, som han ogsaa kaldtes; men Jens Andersen Hansen kræver (ligesom Johan Chr. Drewsen) korrekt et Jod til Forbogstav. Jeg erindrer, at Kapitein A. B. Hoffmeyer, dengang Folkethingsmand for Storeheddinge, i „Dagbl.“ under en Polemik faldt paa den tarvelige og ikke træffende Vittighed at kalde „Almuevennen“s Redaktør Ja-Hansen; denne retorkverede ulige heldigere ved saa at kalde sin Modstander Abe-Hoffmeyer; men han har Krav paa sit Jod.

S. 471 faaer Londonerprotokollen Dato af 4de Juni 1850, hvilket skal være 4de Juli, som Kontexten ogsaa viser, thi den fulgte umiddelbart efter Freden i Berlin af 2den Juli. S. 488 angives Willisens Brev til General Krogh at være af 18de Aug. 1850; det maa have været 18de Juli, før Istedslaget.

C. St. A. Bille.

Angul Hammerich: Musikken ved Christian den Fjerdes Hof. Et Bidrag til dansk Musikhistorie. Kjøbenhavn (W. Hansen) 1892. (258 SS.)

Efter den sørgelige Nationalulykke, som for næsten et Aarhundrede siden (1794) ramte os ved Kristiansborg Slots Brand og med et Slag røvede os Størsteparten af det betydelige og tildels uerstattelige Musikarkiv¹⁾, opsamlet i lange Tider og særlig egnet til at illustrere Musikens praktiske Udøvelse ved det danske Hof, har Studiet af vor Musikhistorie saa at sige ligget i Dvale paa enkelte mindre Bidrag nær som

¹⁾ Se herom E. L. Gerber „Lexicon der Tonkünstler“ passim (baade i Hovedværket og i „Neues Lex. der T.“).